

تاملی بر جرم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی

مولفین

دکتر مسلم دوستی

دکتر مصطفی ایقانی

انتشارات قانون یار

۱۳۹۹

سرشناسه	:	دوستی، مسلم، ۱۳۵۹-
عنوان قراردادی	:	ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	تاملی بر جرم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی/مولفین مسلم دوستی، مصطفی ایقانی.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	:	ص. ۱۴۴
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۱۱۵-۰
وضعیت فهرست نویسی	:	قیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۳۷-۱۴۵؛ همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	:	تصرف عدوانی -- ایران
موضوع	:	Forcible entry and detainer -- Iran
موضوع	:	تصرف عدوانی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	Forcible entry and detainer -- Law and legislation -- Iran
موضوع	:	جرایم علیه اموال -- ایران
موضوع	:	Offenses against property-- Iran
موضوع	:	حقوق جزا -- ایران
موضوع	:	Criminal law -- Iran
شناسه افزوده	:	ایقانی، مصطفی، ۱۳۶۹-
رده بندی کنگره	:	۴۲۳۴KMH
رده بندی دنیوی	:	۵۵۰۲۶/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۶۱۳۹۴۴۷

انتشارات قانون یار

تاملی بر جرم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی

تألیف: دکتر مسلم دوستی - دکتر مصطفی ایقانی

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول-۱۳۹۹

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۱۱۵-۰

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹

تقديم به مدافعان حق و عدالت

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۱
فصل اول: کلیات.....	۱۳
فصل دوم: مفهوم شناسی و پیشینه تاریخی موضوع در حقوق کیفری ایران.....	۱۹
مبحث اول: مفهوم شناسی.....	۲۱
گفتار اول: تعریف جرم و تصرف.....	۲۱
بند اول: تعریف جرم.....	۲۱
بند دوم: تعریف تصرف.....	۳۰
گفتار دوم- تعریف جرم تصرف غیرقانونی و بازشناسی آن از مفاهیم مشابه.....	۳۲
بند اول: تعریف جرم تصرف غیر قانونی و اختلاس اموال عمومی.....	۳۳
بند دوم- تعریف جرم تصرف غیر قانونی و اختلاس.....	۳۵
بند سوم- تصرف غیر قانونی و خیانت در امانت.....	۴۱
بند چهارم- تصرف غیر قانونی و سرقت.....	۴۲
گفتار سوم- تعریف وجوه نقدی، مطالبات و اموال عمومی.....	۴۲
بند اول- مفهوم وجوه نقدی.....	۴۲
مبحث هفتم- مفهوم مطالبات.....	۴۳
بند دوم- مفهوم اموال دولتی.....	۴۳
بند سوم- اموال متعلق به اشخاص.....	۴۵
مبحث دوم- پیشینه تاریخی جرم تصرف غیر قانونی در حقوق کیفری ایران.....	۴۷
گفتار اول- در قوانین پیش از انقلاب اسلامی.....	۴۷

گفتار دوم-در قوانین پس از انقلاب اسلامی ۴۷

فصل سوم: ارکان جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی ۴۹

گفتار اول-عنصر قانونی جرم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی ۵۱

گفتار دوم- عنصر مادی جرم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی ۵۲

بنداول- از نظر مرتکب ۵۳

بند دوم- از نظر موضوع ۶۰

بند سوم- از نظر حیثیت جرم ۷۲

بند چهارم- از نظر صور ارتکاب ۷۳

بند پنجم-سمت مرتکب ۷۷

گفتار سوم-عنصر معنوی جرم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی ۸۴

گفتار اول-قصد مجرمانه ۹۱

گفتار دوم-سوء نیت خاص ۹۲

گفتار سوم-سوء نیت عام ۹۴

گفتار چهارم-مسئولیت کارکنان دولت ۹۵

فصل چهارم: مجازات، شرکت، و معاونت و تعدد جرم تصرف غیر قانونی ۱۰۳

مبحث اول-شرکت،معاونت و تعدد جرم تصرف غیر قانونی ۱۰۵

گفتار اول-شرکت در جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی ۱۰۵

گفتار دوم- معاونت در جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی ۱۰۶

گفتار سوم- تعدد جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی ۱۰۸

مبحث دوم-مجازات جرم تصرف غیر قانونی و کیفیات مخففه ۱۰۹

مبحث سوم- کیفیات مخفف و مشدده جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۱۱
گفتار اول- موقعیت جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی از نظر مطلق و مقید بودن	۱۱۱
گفتار دوم- تخفیف مجازات جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۱۳
گفتار سوم- تعویق صدور حکم جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۱۶
گفتار چهارم- تعلیق اجرای مجازات جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۱۸
گفتار پنجم- عفو جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۲۰
گفتار ششم- مرور زمان جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۲۲
گفتار هفتم- تسبیب و مباشرت در جرم تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی	۱۲۳
مبحث چهارم- مرجع رسیدگی به جرایم تصرف غیر قانونی	۱۲۴
فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهاد	۱۲۷
منابع و مأخذ	۱۳۷

پیشگفتار

در عرصه تقنین قوانین به نوع خاصی از افراد و موضوعات، نظر ویژه‌ای مبذول و قوانین مربوط به آنها در وضعیتی خاص تبیین می‌شود. از آن جمله است وضعیت کارکنان و کارمندان دولت که به واسطه‌ی ارتباط با حاکمیت از حمایتی ویژه برخوردار و بر مبنای همین حمایت و به تبع آن کسب اعتبار، متولی انجام امور دولتی می‌شوند. حال اگر آنها از حمایت مورد نظر سوء استفاده کنند و در راستای وظایف شغلی خود مرتکب تخلف شوند، به موجب قوانین مربوط به «تعديات مأمورین دولت» قابل پیگرد و مجازاتند. در کنار جرائمی چون ارتشاء و اختلاس می‌توان از جرم «تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی» به عنوان یکی از بارزترین و شایعترین مصادیق در این خصوص نام برد که به واسطه آن، کارمندانی که وجوه و اموال دولتی یا عمومی سپرده شده به آنها، بر حسب وظیفه‌شان را بدون قصد تملک، به نفع خود یا دیگری مورد استفاده‌ی غیر مجاز قرار دهند، به موجب قوانین موجود، مستوجب تحمل کیفر خواهند بود. انسان به لحاظ داشتن ویژگیهای خاص خود به عنوان موجودی دارای احتیاجات طبیعی و اجتماعی شامل علائق و خواسته های جسمی و روحی، ناگزیر از زندگی با افراد انسانی دیگر و در نتیجه تشکیل اجتماعات بشری است. در همین راستا افراد با جذب و درونی کردن ارزشهای حاکم بر گروه متشکله، به نوعی به کنترل خود می‌پردازند و به منظور دستیابی به اهدافی که به تنهایی قادر به تامین آنها نیستند، حامی ایجاد نوعی قدرت بیشتر، به واسطه هم زیستی مسالمت آمیز می‌باشند.. لاجرم انسان،

اجابت خواسته هایش را تنها در ظرف اجتماع می جوید که این زندگی اجتماعی بعد از پشت سر گذاشتن دوران ابتدایی با توجه به تکامل جوامع بشری در نقش های اجتماعی جلوه گر شده و بر همین اساس در دوره تکامل و انسجام، برای هر فرد وظایفی در نظر می گیرند و به منظور اجرای صحیح این وظایف، آنها را تحت کنترل و نظارت قرار می دهند. به عبارت دیگر با تقسیم وظایف، هر کس به انجام امری خاص می پردازد و از این رهگذر، گذران زندگی می کند. در همین راستا، برخی جایگاهها و موقعیتها ذاتاً مستعد و مهیای آنند که صاحبان آنها را در ورود به عرصه ی فساد و تباهی یاری کنند. از جمله این موقعیت ها که می توان از آن به عنوان یکی از «آستانه های ورود» به عرصه ی ارتکاب جرم نام برد، «اشتغال به مشاغل دولتی» و تکیه و پشت گرمی به اعطای عالیترین نوع قدرت و اختیار از سوی دولت به کارمندان است که موجب می شود متاسفانه برخی از آنان برای رسیدن به اهداف و خواسته های شخصی خویش از آن قدرت و اختیار اعطایی، سوء استفاده کنند. نتیجه آنکه: اعطای چنین اختیاراتی به آنان، اگر بدون نظارت و کنترل لازم بر عملکردشان همراه باشد، موجبات اشاعه و گسترش تخلف را در دستگاههای اداری فراهم می آورد و کم کم این پدیده در سطوح مختلف جامعه نیز رسوخ و زیانهای فراوان و جبران ناپذیری را به دولت و امکانات ملی وارد می کند. لذا قوای مقننه بسیاری از کشورها به هنگام وضع قوانین، به منظور جلوگیری از ارتکاب و همچنین برخورد با سوء استفاده کارمندان دولت از جایگاه شغلی و پایگاه حکومتی خود، برای آنان محدودیتهایی قائل می شوند.

فصل اول

کلیات

در نظام حقوقی ایران لفظ و بزه تصرف غیرقانونی، تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی، تصرف غیرقانونی در وجوه دولتی، تصرف غیرقانونی در اموال دولتی، تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال عمومی، تصرف غیرقانونی در اموال عمومی، تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی و یا در حکم آنها در بیش از ۶۰ عنوان قانونی به کارگیری و مطرح گردیده است که عمده آنها را قوانین بودجه سالهای ۱۳۵۸ تا بند ۷۷ ماده واحده سال ۱۳۹۰ قانون بودجه کل کشور در برمی گیرد و در قوانین دیگری همانند مواد ۵۱ و ۹۹ قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶، ماده ۱۰ قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۶، تبصره ماده ۱۰ قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی مصوب ۱۳۷۰ و سایر قوانین کیفری، مالی و محاسباتی به آنها اشاره شده که مباحث موضوع، در صورت عدم وجود محدودیتهای نوشتاری مباحث مفصلی را طلب می کرد. از طرفی پذیرش اصل برتری پیشگیری بر درمان همیشه بهترین و کم هزینه ترین راه کاهش بزه می باشد و دارای مباحث خاص جرم شناسی می باشد که با افول زمان شیوه های پیشگیری های کیفری که عموماً با شدت مجازات و حذف بزهکار همراه بود، این عبارت معروف «پیشگیری از وقوع جرائم بهتر از کیفر دادن است». شیوه های پیشگیری غیرکیفری بیشتر مورد توجه قرار می گیرد. لذا با وجود عناوین قانونی متعدد و رفتار مادی متنوع در قوانین پیش گفته سعی در تبیین و تحلیل صحیح این بزه و پیشگیری از آن در حد توان می شود. حقوق کیفری اختصاصی دارای مباحثی از جرائم علیه اموال و مالکیت می باشد که اگر اموال برحسب مالکیت آن

تقسیم بندی شود به اموال خصوصی و عمومی (و دولتی) تقسیم می گردد و تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی سرخطی از مباحث جرائم علیه اموال و مالکیت می تواند باشد. هرگونه استفاده کارمندان و کارکنان قوای سه گانه و بخش عمومی در وجوه و یا اموال دولتی و عمومی که به جهت وظایف قانونی به آنها سپرده شده به صورت غیر قانونی، بدون قصد تملک آنها و انتفاع از آن جهت خود یا دیگری؛ همچنین اهمال یا تفریطی که موجب تضییع اموال یا وجوه دولتی گردد یا مصرف اعتبارات در محلی که قانون برای آنجا اعتباری مقرر نکرده و یا مصرف اعتبارات در غیرمورد معین و یا زائد بر اعتبار مصرف کرده باشد را تصرف غیر قانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی را می توان تعریف کرد. عمده زیانهای ناشی از شیوع جرائم علیه اموال دولتی عبارتند از سلب اعتماد عمومی از دولت، تغییر در نگرش عموم مردم به نظام دولتی به عنوان عدم التزام به حفظ و صیانت از امانتهای سپرده شده خود موجب ناهنجاریها و نارضایتیهای اولیه می شود و با انباشت آن روابط مردم و دولت رسوب می کند، لذا قوه مقننه هر کشوری در جهت جلوگیری از اینگونه پدیده ها، ایجاد نظم مالی و اداری و حفظ پایگاه اجتماعی حکومت خود برای مأموران دولتی محدودیتهایی تعیین و جهت تجاوز از این محدودیتهای کیفیهای پیشینی نموده است. قوانین مختلف از جمله قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۸، لایحه قانونی راجع به منع مداخله وزراء و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی مصوب ۱۳۳۷، قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی مصوب ۱۳۷۲ به علاوه

قوانینی با عناوین تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت در قوانین کیفری کشور بسته به مقتضیات موضوعی و زمانی به تعیین ممنوعیت ها و کیفرهای مربوط مبادرت کرده- اند. لزوم توجه به حراست و صیانت از بیت المال که در حال حاضر نیز مورد خواست آحاد مردم بوده و در دوره‌های قانونگذاری مورد توجه مراجع قانونگذاری قرار گرفته است. قبل از انقلاب ماده ۱۵۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴، ماده ۴۰۰ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸، قانون مجازات مختلسین اموال دولتی مصوب ۱۳۰۶، مواد ۱۵۲، ۱۵۳ و ۱۵۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۵ و پس از انقلاب ماده ۷۶ قانون مجازات اسلامی (مبحث تعزیرات) مصوب ۱۳۶۲، ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس و ارتشاء و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ و ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ از قوانین مهم در جهت حفظ اموال و وجوه دولتی و عمومی به شمار می روند. بزه تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی یا در حکم آن، به لحاظ بعد تخصصی و مرتکبین آن، مدیران و کارکنان دولتی، مورد کم توجهی دادگاهها قرار می گیرد. از طرفی افزایش نرخ این جرم و بزه‌های در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی (و عمومی) در قوانین مختلف از ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی تا قوانین از نوع مالی، محاسباتی در سالهای اخیر اهمیت بحث و بررسی آن را بیش از پیش محسوس می کند. از طرف دیگر با توجه به اینکه افراد در معرض خطر آن نیز مختص مشاغل دولتی است راه پیشگیرانه آن اگر با تمرکز بر مستخدمین و مأمورین دولتی باشد اثر بخش تر خواهد بود. لذا در این نوشته سعی می-

شود با دقت و استفاده از سابقه موضوع در متون قانونی و حقوقی، تحقیقات محدود با توجه به روند افزایش آمار این نوع تصرفات و تخلفات، تعدد قوانین مربوط و ضرورت حمایت و صیانت از وجوه و اموال دولتی به جنبه های کاربردی موضوع و مهمترین راه پیشگیری از آن اشاره شود.

فصل دوم

مفهوم شناسی و پیشینه تاریخی موضوع در حقوق کیفری ایران

